

(EKONOMIKA) VZDĚLÁVÁNÍ V ČR

EVSE 30. 10. 2013

zuzana.berna@econ.muni.cz

Obsah přednášky

- teoretická východiska
- struktura vzdělávací soustavy v ČR
- správa a financování školství
- terciární vzdělávání v ČR

Ekonomika a ekonomie vzdělávání

- Ekonomika vzdělávání - součást společenské reality, předmět zkoumání ekonomie vzdělávání
- Ekonomie vzdělávání - vědní obor a vědecká teorie – zabývá se zejména:
 - financováním vzdělávání
 - efektivností a návratností prostředků vynakládaných na vzdělávání
 - vztahy mezi vzděláním a uplatněním na trhu práce
- A. Smith - vzdělávání jako investice přinášející zisk v budoucnosti
- vědní obor od 60. let 20. stol – formulace teorie lidského kapitálu

Vzdělávání jako veřejně poskytovaný statek

- Veřejné statky (2 definiční vlastnosti dle Samuelsona) vs. veřejně poskytované statky
- *Proč by vzdělávání mělo být poskytováno veřejně?*
 - společenské užitky (pozitivní externalita)
 - asymetrické informace
 - možnost vzniku monopolu
 - právo na vzdělání (LZPS) + rovné příležitosti
- povinná školní docházka – tzv. statek pod ochranou (vynucená spotřeba)

Základní principy a legislativa

- **Listina základních práv a svobod**

- Např. čl. 33: *"Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.*

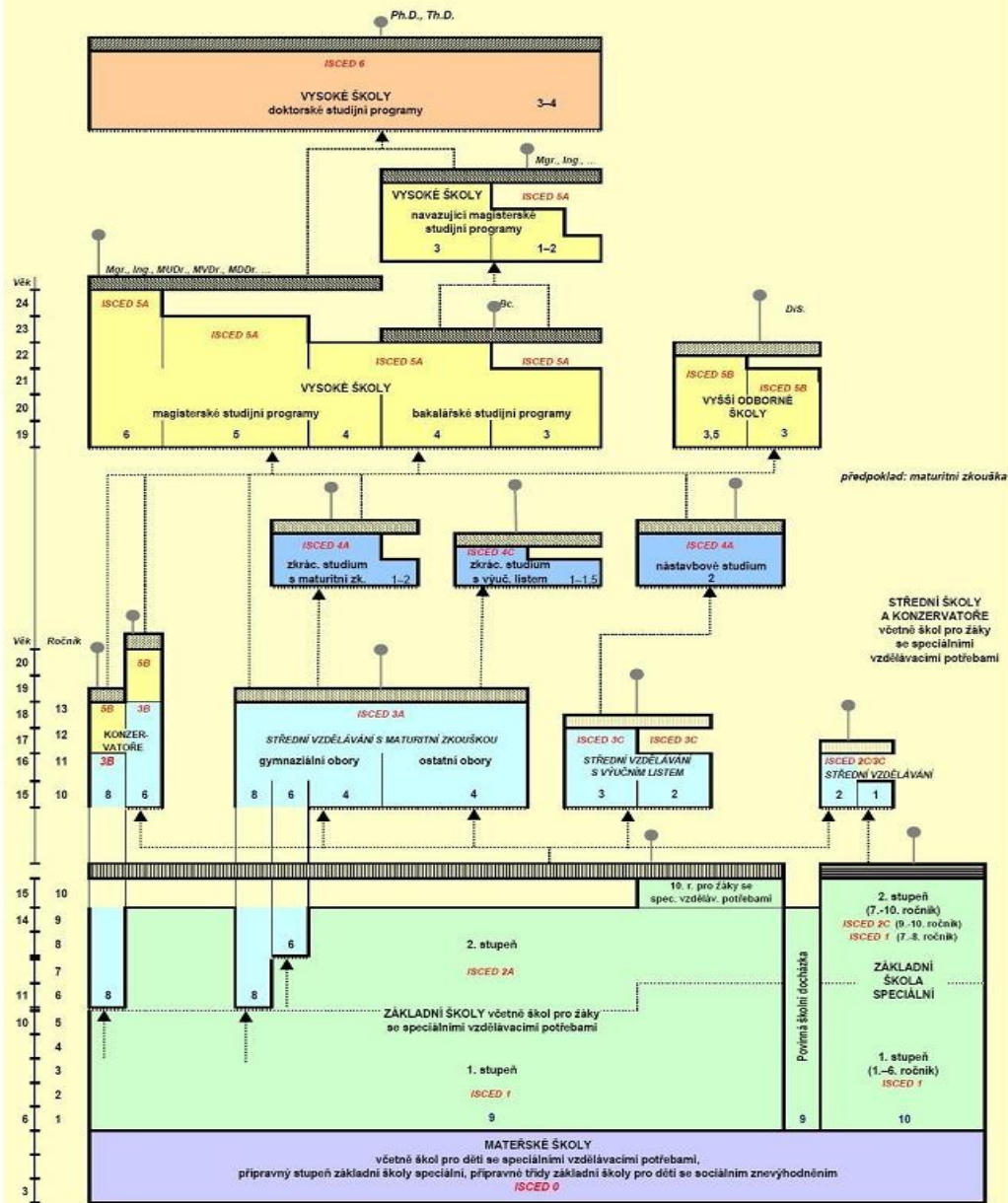
Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách. [...]"

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (**školský zákon**)
- **Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách**
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů
- Zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením
- Zákon č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání

Struktura vzdělávací soustavy v ČR (I)

Úroveň	Typ vzdělávání	V ČR odpovídá
ISCED 0	Preprimární	Mateřské školy
ISCED 1	Primární	První stupeň základní školy (1.–5. třída)
ISCED 2	Nižší sekundární	Druhý stupeň základní školy (6.–9. třída)
ISCED 3	Vyšší sekundární	ISCED 3A – čtyřleté gymnázium, 5–8.ročník osmiletého gymnázia, střední odborné školy zakončené maturitní zkouškou ISCED 3C – střední odborná učiliště
ISCED 4	Postsekundární nezahrnuté do terciárního	– „nástavbové“, resp. doplňující a rozšiřující studium – pomaturitní studium na jazykových školách
ISCED 5	Terciární – první stupeň (nesměňuje k udělení vědecké kvalifikace)	ISCED 5A – bakalářské studium, magisterské studium ISCED 5B – vyšší odborné školy
ISCED 6	Terciární – druhý stupeň (směňuje přímo k vědecké kvalifikaci)	– doktorská příprava ukončená titulem Ph.D.

Zdroj: Veselý, A. (2006)

Legenda:

- závěrečná zkouška
- závěrečná zkouška s vyučovacím listem
- maturitní zkouška*
- absolutorium
- státní závěrečná zkouška, státní odborná zkouška
- státní doktorská zkouška
- základy vzdělání
- základní vzdělání
- další vzdělávací stupeň
- pracovní trh
- přijímací řízení

* Maturitní zkoušku mohou vykonat i žáci konzervatoří, a to nejdříve po čtvrtém ročníku, v oboru tanec po osmém ročníku.

Struktura vzdělávací soustavy v ČR (II)

Předškolní vzdělávání (ISCED 0)

- zpravidla děti 3-6 let
- není součástí PŠD (jako ve většině evr. zemí)
- realizuje se v MŠ – zřizovatelem většinou obec (svazek obcí)
- od 2005 se MŠ řadí mezi školy
- poslední rok docházky musí být bezplatný a umožněn všem dětem

Povinná školní docházka (ISCED 1 + 2)

- délka stanovena školským zákonem (9 let)
- ZŠ + víceletá gymnázia a konzervatoře
- od 6+ let, konec v 9. roce (povinnost školní docházky končí dovršením věku 17 let)
- zákonný zástupce: povinnost přihlásit dítě ke školní docházce
- obec povinna vytvářet podmínky pro plnění PŠD
- praktické a speciální školy (*základní vzdělání vs. základy vzdělání*)

Struktura vzdělávací soustavy v ČR (III)

Střední vzdělávání (ISCED 3)

- uskutečňuje se na středních školách
 - střední vzdělání dosahované po 1-2 letech studia (poskytují odborné školy, učiliště či praktické školy, ISCED 2C)
 - střední vzdělání s výučním listem (poskytují odborná učiliště, ISCED 3C)
 - střední vzdělání s maturitou (střední odborné školy či učiliště, gymnázia, ISCED 3A)
- programy všeobecného vzdělávání (gymnázia + lycea) a programy odborného vzdělávání (SŠ, SOU)
- v ČR poměrně hodně odborně zaměřené

Postsekundární neterciární vzdělávání (ISCED 4)

- především nástavbové studium
- organizuje se na SŠ

Struktura vzdělávací soustavy v ČR (III)

Terciární vzdělávání (ISCED 5 + 6)

- VOŠ poskytují vyšší odborné vzdělání (ISCED 5B) ukončené absolutoriem (titul DiS.).
- VŠ poskytují vzdělání v bakalářských, magisterských (oba ISCED 5A) a doktorských programech (ISCED 6)
- prezenční, nebo distanční forma (případě v kombinaci)

Další školy a školská zařízení

- Školy nespádající do klasifikace ISCED (ZUŠ, JŠ s právem státní jazykové zkoušky)
- Školská zařízení (zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, školská poradenská zařízení, zařízení školního stravování, školská účelová zařízení...)

Všeobecná správa ve školství

a) dle školského zákona

- státní správa - zejména MŠMT, dále Česká školní inspekce, KÚ, OÚ obcí s rozšířenou působností, ředitelé škol a školských zařízení
- samospráva - kraje, obce a školské rady
- financování odlišné od VŠ (státní finanční politika MŠMT)
 - ZŠ + MŠ – obec, SŠ + VOŠ – kraje

b) dle zákona o VŠ

- VŠ právníckými osobami (kromě státních VŠ) - mnohem vyšší stupeň autonomie
- státní správa - MŠMT (příp. MO / MV – státní VŠ)
- samospráva – vnitřní samosprávné orgány

Instituce ve vzdělávání

a) dle školského zákona

- právní formy **veřejných škol**:
 - nejčastěji příspěvkové organizace – spravují majetek svěřený zřizovatelem (stát, kraj, obec), zpravidla neziskové
 - školská právnická osoba (např. církevní školy)
 - organizační složky státu (zřizuje MO, MV nebo MS)
- **soukromé školy** – zřizují právnické osoby (odlišné od výše uvedených) nebo FO
 - upravuje obchodní zákoník (s.r.o., a.s.)
 - mohou využívat i formy obecně prospěšné společnosti nebo školské právnické osoby
- nutnost zápisu do rejstříku škol a školských zařízení

b) dle zákona o VŠ

- VŠ právnickými osobami, státní VŠ součástí rozpočtové organizace MO / MV

Terciární vzdělávání v ČR

- Vysokoškolské (ISCED 5A a ISCED 6) a vyšší odborné (ISCED 5B)
- Legislativní rámec:
 - Školský zákon (VOŠ) a zákon o VŠ
 - Vnitřní předpisy (VŠ) – povinně 8 vnitřních předpisů pro každou VŠ
(Statut, Volební a jednací řád akademického senátu, Vnitřní mzdový předpis, Jednací řád vědecké rady, Řád výběrového řízení, Studijní a zkušební řád, Stipendijní řád, Disciplinární řád)
- Třístupňová struktura vysokoškolského vzdělávání (novela z r. 2001, v praxi od 2004)
 - Bc. (ISCED 5A)
 - Mgr. (ISCED 5A)
 - Ph.D. (ISCED 6)

Od historie po současnost

- VOŠ relativně nový typ postsekundárního vzdělávání
 - experimentálně ověřovány od školního roku 1992/93
 - nová součást vzdělávacího systému od školního roku 1995/96 (novela ŠZ z r. 1995)
 - komplexní úprava VOŠ v novém ŠZ z r. 2004
- Vysoké školství – více než šestisetletá tradice
 - 1348 - 1. univerzita v Praze
 - 1573 – univerzita v Olomouci
 - 1707 - Česká stavovská inženýrská škola v Praze (od r. 1920 ČVUT)
 - 1811 – konzervatoř (od r. 1946 AMU)

Od historie po současnost II (VŠ)

- po r. 1918
 - vznik univerzity v Brně, zemědělské a veterinární VŠ
 - VŠ financované státem, zákonem zaručena autonomie a tradiční akademické svobody
 - VŠ uzavřeny během okupace
- 1948
 - zánik akademických svobod a samosprávy
 - přístup na VŠ podřízen ideologii
 - po r. 1950 založeno 5 technických VŠ
- 1989
 - navrácení autonomie, samosprávy a akademických práv a svobod
 - Akreditační komise
 - na VŠ navrácen výzkum a vývoj
 - vznik regionálních univerzit
 - vznik Bc. studia

Od historie po současnost III (VŠ)

- 1998 – nový zákon o VŠ
 - VŠ veřejnoprávními institucemi – majetek ve vlastnictví
 - VŠ univerzitní a neuniverzitní
 - vznik soukromých VŠ
 - posílení pozice Akreditační komise
 - vznik správních rad
- v novém tisíciletí...
 - zavedeno CŽV
 - sociální stipendia pro studenty
 - v r. 2001 zavedena třístupňová struktura (Boloňský proces)
 - od r. 2006 Ph.D. studium v délce 3-4 let; diploma supplement

Od historie po současnost IV (VŠ)

- v r. 2003 rozsáhlý průzkum terciárního vzdělávání OECD - vypracována zpráva o stavu terciárního vzdělávání v ČR – Country Note
- v návaznosti **Bílá kniha terciárního vzdělávání** (MŠMT, 1. verze 05/2008) – východisko pro reformu českého vysokého školství
 - silný důraz na potřebu zaměřit se směrem ven (zaměstnavatelé, regiony a trh práce, partnerství v R&D s podniky, průmyslem a jinými VŠ... otevřenost i vůči EU a světu)
 - financování VŠ dle kvality, spoluúčast studentů, soukromé VŠ by měly mít nárok na příspěvek na vzdělávací činnost
- Reforma řešena v rámci Individuálního projektu národního - Reforma terciárního vzdělávání
 - projekt má navrhnout optimální systém řízení a financování terciárního vzdělávání v České republice
 - Hlavním cílem předložit věcný záměr zákona (1) o terciárním vzdělávání a (2) o finanční pomoci studentům

Typy institucí

- VOŠ - veřejné (zřizuje kraj), státní, soukromé nebo církevní (se státním souhlasem k působení)
 - zřizovateli fyzické osoby, a.s., s.r.o., o.s., nadace...
 - [počty studentů na VOŠ v ČR \(09/2011\)](#)
- VŠ – veřejné (zřizované zákonem), soukromé a státní (vojenské a policejní)
- VŠ univerzitní a neuniverzitní (typ uveden ve statutu)
 - univerzitní VŠ se mohou členit na fakulty, ústavy a pracoviště, součástí i účelová zařízení
 - neuniverzitní VŠ – v ČR 2: VŠ polytechnická v Jihlavě (transformací z VOŠ) a VŠ technická a ekonomická v ČB
 - soukromé VŠ nemají statut univerzity – 3 výjimky: UJAK, MUP, o.p.s. a VŠFS, o.p.s.
- státní VŠ: Univerzita obrany (sloučením 3 vojenských škol v r. 2004) a policejní akademie

Typy institucí (II)

- Soukromé VŠ
 - umožněno zákonem o VŠ z r. 1998
 - dnes počet převyšuje počet VVŠ
 - [přehled soukromých VŠ \(02/2012\)](#)
 - [přehled VVŠ \(02/2012\)](#)
 - působení na základě státního souhlasu (MŠMT + stanovisko AK)
 - statut a.s., s.r.o. a o.p.s.
 - povinnost zajištění finančních prostředků (v případě o.p.s. možnost dotace z MŠMT)
 - všechny SoVŠ možnost dotace sociálních stipendií
 - poplatky za studium si stanovuje SoVŠ sama

Samospráva VŠ

- zaručení akademických svobod a práv (zákon o VŠ)
 - svoboda vědy, výzkumu a umělecké tvorby a zveřejňování jejich výsledků, svoboda výuky, právo učit se, právo členů akademické obce volit zastupitelské akademické orgány, právo používat akademické insignie a konat akademické obřady
- nepřípustnost zakládání a organizování činnosti politických stran a politických hnutí
- rozdílné pojetí samosprávy pro SoVŠ a VVŠ
- řada samosprávných působností VVŠ
 - rozhodnutí o vnitřní organizaci, určení počtu přijímaných studentů, podmínek jejich přijetí a přijímacího řízení, tvorba a uskutečňování studijních programů, organizace studia...

Samosprávné orgány VVŠ

- **Akademický senát**
 - volení členové akademické obce (studenti tvoří 1/3 – 1/2), funkční obd. max 3 roky
 - pravomoci vymezené zákonem o VŠ (rozhoduje o zřízení, organizaci a zrušení součástí VŠ, schvaluje rozpočet VŠ a kontroluje využívání finančních prostředků, usnází se o návrhu na jmenování rektora, popř. navrhuje jeho odvolání z funkce...)
- **Rektor**
 - v čele VŠ, jedná a rozhoduje ve věcech školy, předseda vědecké rady
 - jmenován prezidentem republiky na 4 roky (max. 2x po sobě)
- **Vědecká rada**
 - jmenuje a odvolává rektor, členy odborníci, alespoň 1/3 externisté
 - projednává dlouhodobý záměr VŠ, schvaluje studijní programy, které nespádají do kompetence vědecké rady fakulty, působí při habilitačním řízení a při řízení ke jmenování profesorem

Samosprávné orgány VVŠ (II)

- **Disciplinární komise**
 - předsedu a členy jmenuje rektor na max. 2 roky, 1/2 tvoří studenti
 - projednává disciplinární přestupky studentů mimo fakulty VŠ (jinak DK fakulty)
- **Správní rada**
 - členy (významné představitele mimo VŠ) jmenuje ministr školství na 6 let
 - dohlíží na zachování účelu VŠ a zohlednění veřejného zájmu, dává souhlas k vybraným právním úkonům, publikuje stanoviska k rozpočtu, hospodaření a hodnocení VŠ
- **Kvestor**
 - jmenuje a odvolává rektor
 - řídí hospodaření a vnitřní správu VŠ

Samosprávné orgány VVŠ (III)

- řídí se obecně závaznými právními předpisy a vnitřními předpisy VŠ – nejdůležitější statut
 - dále volební a jednací řád akademického senátu, vnitřní mzdový předpis, jednací řád vědecké rady, řád výběrového řízení k obsazování míst akademických pracovníků, studijní a zkušební řád, stipendijní řád, disciplinární řád pro studenty, příp. další předpisy
- člení-li se VVŠ na institucionální součásti (např. fakulty), dochází k dělbě samosprávy
 - senát fakulty, děkan (proděkani), vědecká rada fakulty, disciplinární komise, tajemník
 - vnitřní předpisy fakulty –statut, volební a jednací řád AS, jednací řád VR, disciplinární řád...

Financování

- VOŠ financovány dle ŠZ, podíl studentů na nákladech
- Hospodaření VŠ dle ZoVŠ
- Státní vysoké školy financované ze státního rozpočtu - kapitoly MO (UO) a MV (PA)
 - MO a MV určují výši poplatků
- Veřejné VŠ financovány vícezdrojově
 - prostředky ze SR – kolem 70 % příjmů
 - poplatky spojené se studiem
 - výnosy z majetku, výnosy hlavní a doplňkové činnosti
 - příjmy z darů a dědictví
- rozpočet VVŠ sestavován jako vyrovnaný
- kontrolu hospodaření VVŠ provádí MŠMT

Financování VVŠ ze státního rozpočtu

- prostředky na výdaje běžné a kapitálové
- prostředky poskytovány formou příspěvků
 - na vzdělávací a vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost (zůstatek převoditelný do dalšího roku)
- nebo dotací (nepřevoditelné)
 - na rozvoj vysoké školy, příp. na ubytování a stravování
- objem prostředků každoročně stanovován zákonem o státním rozpočtu
- VŠ financovány převážně na základě svých výkonů
 - určovány vyšší normativů (ročních jednotkových nákladů na studium určitého studijního programu) a počtem studujících

Financování ze státního rozpočtu (II)

- rozpis rozpočtu VŠ na rok 2013 - vychází ze zákona o SR ČR na rok 2013
 - rozpočet členěn na rozpočtové okruhy (4) a ukazatele (10)
 - RO I - institucionální financování VŠ (ukazatele A, K)
 - RO II - podpora studentů (stipendia a dotace - C, J, S, U)
 - RO III – podpora rozvoje VŠ (G, I)
 - RO IV – mezinárodní spolupráce a ostatní (D, F)
- ukazatel VŠ ve výši 21 803 802 tis. Kč
 - 1 995 030 tis. Kč na programové financování
 - 19 808 772 tis. Kč na běžné činnosti VŠ
 - (navýšení o 3,32 % oproti 2012)

Poplatky

- na VOŠ vzdělávání poskytováno za úplatu – příjmem zřizovatele (výši stanovuje ředitel, podmínky upravuje vyhláška)
- na VVŠ možno stanovit:
 - poplatky za úkony spojené s přijímacím řízením
 - nejvýše 20 % základu vypočteného MŠMT (aktuálně 500 - 600 Kč)
(základ = 5 % z průměrné částky připadající na jednoho studenta ze základního normativu)
 - poplatky spojené se studiem (týkají se studentů, kteří překračují standardní dobu studia nebo studují postupně více studijních programů)
 - nejméně 1,5 násobek základu za každých započatých 6 měsíců při překročení o rok
 - další studium - za každý další započatý jeden rok nejvýše základ (neplatí pro souběžné studium)

Finanční podpora studentů

- sociální dávky (přídavek na dítě, ev. sociální příplatek) do 26 let
- zdravotní pojištění hrazené státem (do 26 let)
- daňové úlevy
- sleva na dopravu
- sociální stipendium (od r. 2006)
- dotované stravování
- ubytovací stipendium (VŠ)
- stipendia ze stipendijního fondu (prospěchová...)
- doktorandská stipendia

Děkuji za pozornost!

Zdroje:

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách

Kleňhová, M. Struktura vzdělávacího systému ČR v mezinárodním srovnání. In Kalous, J., Veselý, A. (eds): *Vzdělávací politika české republiky v globálním kontextu*. Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolinum, Praha 2006, s. 33-46, ISBN 80-246-1261-5

Eurydice (www):

<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/%C4%8Cesk%C3%A1-republika:P%C5%99ehled>